

OLIV TA'LIMDA TALABALAR BILIMINI BAXOLASHDA ADOLAT PRONSIPLARI; YECHIM VA KAMCHILIKLAR

Qudratova Zilola

*Oriental Universiteti, G'arb tillari
kafedrasi stajor o'qituvchisi.*

Annostatsiya. *Ushbu maqolada Bilimni aniqlash uchun ham o'lchov birligi bormi degan keys-stadiy qo'yiladi va shu savollarga javoblar talabalar bilimni baholash jadvali va mezonni orqali nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Talabalar bilimni baholash jarayonidagi ob'ektiv va sub'ektiv xatolar atroflicha o'rganilgan. Muammoni yechish uchun o'quv jarayoni eng muhim indikatori bo'lgan baholash va talaba mustaqil ishi o'quv me'yoriy hujjatlarini dastlab huquqiy jihatdan tartibga keltirish lozimligi aytiladi. O'quv adabiyotlari, professor-o'qituvchi metodikasi va tizimli ishlash uchun o'quv jarayoni menedjrlari ma'suliyati va tamoyiliga oid talablar bayon etilgan.*

Kalit so'zlar: *bilimni baholash o'lchov birligi, baholash jadvali va mezonni, hemis reyting baholash tizimi, kredit-baholash tizimi, "5"baholik baholash tizimi, o'quv yuklama.*

Bilimlarni baholash uchun besh ballik yoki 100 ballik tizim mavjud. Bilimni besh yoki 100 ballik tizimda baholayotganda bilimga qo'yilayotgan ball yoki baho aniq o'lchov birligi bo'lsa u holda tinglovchining bilimiga qo'yilgan ball yoki baholar to'g'ri o'lchab qo'yilayaptimi? To'g'ri o'lchab qo'yilgan bo'lsa nega rivojlangan g'arb davlatlari bilan zamonaviy ilmda raqobatga bardosh berishimiz qiyin bo'lmoqda. Aksincha, ulardagi talabalar bilimni baholash jadvali va mezonini, metodikasini qayta-qayta o'rganish va joriy etishga murojaat qilmoqdamiz. Sharqda, jumladan musulmon davlatlarida ham talabalarning bilimni baholash tarixiga oid metodik adabiyotlar bormi? Bor bo'lsa nega ularga murojaat qilmayapmiz. Chunki, renessanslar tariximusulmon davlatlari, xususan islom dini tarixi bilan uzviy bog'liqdir. O'zbekiston mustaqillikka erishganidan so'ng ilm-ma'rifat sohasiga alohida e'tibor berdi. Ayniqsa 2017-2021 yillarda yangi O'zbekiston uchinchi renessans poydevorini yaratishga kirishgan davrda bu soha yana ham dolzarb ahamiyatga ega bo'ldi. Yangi O'zbekistonda oliy ta'limning moddiy-texnika bazasini mustahkamlash, o'quv jarayoni sifatini yaxshilash uchun huquqiy asoslarning barchasi davlat tomonidan yaratib berilmoqda. Ta'lim sifatiga ma'sul va talaba bilimni to'g'ri o'lchab baholaydigan professor-o'qituvchilar moddiy manfaatdorligi ham yaxshilandi.

O'quv shartlarining eng muhimi vazifalaridln biri ta'lim sohasida bo'ladigan islohotlar asosida bozor iqtisodiyoti tizimida faoliyat ko'rsata oladigan, xususan jahon andozalariga mos keladigan yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlashdan iboratdir. Mutaxassis tayyorlashda eng muhim bo'lgan jarayonlardan biri o'quvchilarni bilimni aniqlash va baholashdir. Shu bois, pedagogika fani bilimlarni o'z vaqtida nazorat qilish

va baholash ning 3 vazifasi borligini alohida uqtiradi. 1.O'zlashtirishni nazorat qilish va baholash natijalariga qarab davlat ta'lim standartlarining qanday bajarilayotganligi to'g'risida xulosa chiqariladi va galdagi vazifalar belgilanadi.

2. Bilimlarni nazorat qilish va baholash natijasida o'quvchi va talabalarda bilimlar yanada kengayadi.

3. Ta'lim sohasidagi yaxshi natijalar yoshlar tarbiyasiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Ularda ko'tarinki ruh, o'z kuchiga bo'lgan ishonch va qiziqishlar paydo bo'ladi. www.ziyouz.com kutubxonasi jahonning ilg'or tajribalari va ko'plab pedagoglar mehnatining natijasi o'laroq, reyting uslubi bugungi kunning eng maqbul nazorat mezonini deb qabul qilindi. Reyting deganda-baholash, tartibga keltirish, klassifikatsiyalash, birona hodisani oldindan belgilangan ko'rsatkich bo'yicha baholash tushuniladi. Reyting nazoratida test usuli ham samarali qo'llaniladi. Test deganda aniq vazifaning takomillashganlik darajasini aniqlash hamda sifat va miqdoriy o'lchamlarda belgilash imkonini beradigan, faollikning biron shaklini paydo qiluvchi va biron aniq topshiriq shaklidagi sinov quroli tushuniladi. Testning afzalligini quyidagicha belgilash mumkin:

-nazorat uchun kam vaqt sarflanadi;

-nazorat va amaliy bilimlar darajasini obyektiv sharoitda aniqlash imkonini beradi;

-ko'p sonli o'quvchilar bilan bir vaqtning o'zida nazorat olib borish mumkin;

-bilim natijalari o'qituvchi tomonidan tezkorlik bilan tekshiriladi va h.k.

Reyting nazorat tizimining asosi sifatida o'quv rejasiga kiritilgan har bir fan bo'yicha o'quvchi o'zlashtirishining sifat ko'rsatkichlari baholar bilan ifodalanadi. Har bir chorakdagi fanlardan to'plangan baholar yig'indisi tarzida o'quvchining o'zlashtirishini baholash jarayoni chorak davomida muntazam olib boriladi va quyidagi nazorat turlari shaklida tashkil etiladi:

-joriy nazorat

-oraliq nazorat

-yakuniy nazorat. Joriy nazorat-bu o'rganiladigan mavzularning o'quvchi va talabalar tomonidan qanday o'zlashtirayotganini dars jarayonida muntazam ravishda nazorat qilishdan iborat. Bu nazorat o'qituvchi tomonidan o'tkazilib, o'quvchining bilim darajasini shu fanning har bir mavzusi bo'yicha aniqlab borishni ko'zda tutadi. Oraliq nazorat-bu mazkur fan bo'yicha o'tilgan bir necha mavzularni o'z ichiga oladi va shu qism bo'yicha o'quvchining bilimini www.ziyouz.com kutubxonasi aniqlashga xizmat qiladi. Oraliq nazorat darsdan tashqari vaqtda o'tkaziladi va o'quvchilarga o'zlashtirish ko'rsatkichlarini oshirish imkonini beradi. Yakuniy nazorat-bu nazorat o'quv rejadagi fan uchun ajratilgan soatlar tugagach, butun o'tilgan mavzular bo'yicha o'zlashtirish darajasini aniqlash uchun o'tkaziladi bu dastur mavzusi to'liq aks ettirilgan test sinovi yoki nazorat ishi shaklida o'tkaziladi, yuqorida qayd etilgan nazorat turlariga asoslangan reyting tizimini ishlab chiqish quyidagi talablarga rioya

qilish lozim. O'quvchining fan bo'yicha fan dasturidagi rayting bahosi joriy, oraliq va yakuniy nazoratlarda to'plangan ballari bo'yicha aniqlanadi.

Lekin, bugun oliy ta'limda talabalar bilimni baholash va ularning bilimiga qo'yilayotgan ball yoki baholar paradoksli holatda. Ba'zi katta avlod vakillari hamon "5" baholi tizimni ma'qul ko'rishi hech kimga sir emas. Yangi avlod esa bilimni 100 balli tizim bilan baholashni yaxshi biladi. Oliy ta'limda ta'lim sifatini yaxshilashning bosh mezoni talabani bilimiga qo'yilayotgan ball yoki bahoning to'g'ri qo'yilishiga bog'liqdir. Bu jarayon juda ham murakkabdir. Chunki, unga ta'sir qiladigan ob'ektiv va sub'ektiv omillar juda ko'p. Bu professor-o'qituvchining dunyoqarashi, ko'nikma, malaka va komponentligi bilan bog'liq jarayondir. Professor-o'qituvchi uchun talabani bilimni to'g'ri baholash eng qiyin ishdur. Tasavvur qilib ko'ring-a bilimi "3" ga teng talabani "5" bilan baholadingiz. Uni kim biladi va kim nazorat qiladi? Buni vijddan boshqa hech narsa nazorat qila olmaydi. Shuning uchun ham bilimi "3" ga teng talabaga "5" qo'ygan va bilimi "5" ga teng talabaga "3" qo'ygan professor-o'qituvchi kasbiga emas, millatiga xiyonat qilgan hisoblanadi.

Talabalar bilimni nazorat qilish va baholash jarayoniga oid huquqiy asoslar "Ta'lim to'g'risida" O'zbekiston Respublikasining qonunida, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020 yil 31 dekabrda "Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonini tashkil etish bilan bog'liq tizimni takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" 3 gi 824-sonli qarorida, Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining "Oliy ta'lim muassasalarida talabalar bilimni nazorat qilish va baholash tizimi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida" 4 gi 2018 yil 9 avgustdagi 19-2018 sonli buyrug'ida, o'quv jarayonini nazorati uchun uslubiy ta'minotlar B.Sh.Usmonov va R.A.Habibullaev "Oliy o'quv yurtlarida o'quv jarayonini kredit-modul tizimida tashkil qilish" o'quv qo'llanmasida, R.Habibullaev va V.Topildiev "Kredit-modultizimi va o'quv jarayonini tashkil etish" o'quv-uslubiy majmuasida, L. V.Peregudov va M.X.Saidov "Oliy ta'lim menejmenti va iqtisodiyoti" o'quv qo'llanmasida, S.S.G'ulomov, H.R.Raimov, M.H.Saidov, B.H.Hodiev "Ta'lim-tarbiya sifati va qirralari" yo'llanmalarga javoblarida va AQSh oliy ta'lim tizimiga kirish manbalarida tahlil etilgan. Talabalar bilimni baholash jarayonini to'g'ri tashkil etish uchun professor-o'qituvchidan mantiq ilmining analogiya, argumentlash, isbot va raddiya usullarini chuqurroq o'rganishni taqozo qiladi.

Bugun oliy ta'lim muassasalariga "HEMIS" axborot tizimi kirib keldi. Vazirlar Mahkamasi qarori bilan 2020-2021 o'quv yilidan boshlab ba'zi oliy ta'lim muassasalarida o'quv jarayoniga kredit to'plash va ko'chirishning Yevropa tizimi asosida kredit-modul tizimini joriy etish boshlandi. 2021-2022 o'quv yilidan boshlab esa bu tizimni to'liq joriy etishga o'tildi. q. Bu tizimni HEMIS axborot tizimi bilan qo'shib olib borish ham talabdan ham professor-o'qituvchidan juda ham ma'suliyat talab qiladi. Yaqinda Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining HEMIS_University axborot tizimi orqali reyting baholash tizimi, Kredit bholash tizimi va "5" baholik baholash tizimi bo'yicha uslubiy ko'rsatmalar tarqatildi. Tizim operatorlari jarayonni

sodda va hammaga tushunarli qilib axborot tayyorlagan. Talabaniing bilimini nazorat qilish va baholash mezonidan qaysi birini tanlash oliy ta'lim muassasalari Ilmiy Kengashlari ixtiyoriga qoldirilgan. Baho va ballarni konvertatsiya qilish, ya'ni kredit-modulga o'tkazish vazirlikning 2018 yil 9- avgust,19-2018-sonli buyrug'i bilan qabul qilingan,Adliya vazirligidan 2018 yil 26 sentyabrda 3069-son bilan davlat ro'yxatidan o'tkazilgan Nizom asosida amalga oshiriladi deb tavsiya beriladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoevning 2022 yil 28 yanvardagi videoselektor yig'ilishida "najot maktabda, najot tarbiyada, najot ilmda" degan g'oyasi barcha uchun ezgu maqsadga aylanishi kerak. Chunki, maktab, tarbiya va ta'lim tizimini barcha bo'g'inlariga kadrlarni oliy ta'lim muassasalari tayyorlaydi. Muhtaram Prezidentimiz Sh.Mirziyoevning "Pedagoglarning dars o'tish mahorati yetarli emas. Ular o'quvchilarga faqatgina o'zi "chala bilgan" narsalarni o'rgata oladi" degan fikri oliy ta'lim muassasalari professor-o'qituvchilari tayyorlagan kadrlarining bilimi noto'g'ri baholanganligini anglatadi. Shuning uchun bilimni baholash va bu indikator samarali ishlash uchun yangi mexanizm kerak. Oliy va o'rta maxsus ta'lim vaziri, iqtisod fanlari doktori, professor A.Toshqulov "Kelgusi yillarda oliy ta'limning me'yoriy-uslubiy tizimi xalqaro standartlarga muvofiq joriy etiladi va buning natijasida: mamlakat oliy ta'lim tizimi jahon ta'lim makoniga to'liq integratsiya qilinadi; ta'lim dasturlarini xalqaro miqyosda uyg'unlashtirish imkoniyati kengayadi" deb bejizga ta'kidlamadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoyev Sh. Maktab ta'limini rivojlantirish masalalari yuzasidan videoselektor yig'ilishdagi ma'ruzasidan. 2022 yil 28 yanvar
2. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi Oliy ta'lim muassasalari professor-o'qituvchilari uchun mustaqil ta'limning asosiy tamoyillarini joriy qilishga doir tavsiyalar. Tempus loyihasi, O'zbekiston oliy ta'lim tizimida mustaqil ta'limni rivojlantirish. 1-2 sahifa. 2006 yil
3. O'zbekiston Respublikasining qonuni Ta'lim to'g'risida. 2020 yil 23 sentabr. O'RQ-637-son
4. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonini tashkil etish bilan bog'liq tizimni takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida . 2020 yil 31-dekabr 824-son
5. Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining "Oliy ta'lim muassasalarida talabalar bilimini nazorat qilish va baholash tizimi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida" gi 2018 yil 9 avgustdagi 19-2018 sonli buyrug'i
6. Toshqulov A. Oliy ta'lim tizimidagi islohotlar: 2021 yil natijalari va istiqboldagi rejalar. Edu.uz December 28,2021 <https://telegra.ph/Hisobot-12-28>. 30.12.2021